

1

«Вполювати самого себе» (Рецензія на роман Євгена Западні «Вполювати пересмішника»)

У сучасному літературному процесі не часто зустрічаються романи, які сповнюють тебе настільки сильною емоцією, що доводиться періодично закривати книжку і переосмислювати не лише щойно прочитане, але й усе своє життя загалом. Ще рідше трапляються романи, які сповнюють тебе відчуттям незбагненої тривоги. Саме такою є восьма книга відомого письменника Євгена Западні. Автор мовчав три роки, підготовуючи поціновувачів своєї творчості опублікованими в літературних журналах оповіданнями. І ось, нарешті, минулого місяця побачило світ повноцінне видання.

Передчуттям «Вполювати пересмішника» була коротка чи то новела, чи то замальовка «Вони», яка з'явилася на сторінках електронного часопису «Лабораторія». У ній головний герой відчуває тривожність і цілком алогічний страх не перед абстрактним «звіром на порозі», а перед конкретними людьми — трьома чоловіками у костюмах, які *«витріщаються пустими пташиними очима на важкі дерев'яні двері мого будинку. Мовчать. Пітніють. Відкидають мокрі пасма волосся з лобів, поправляють піджаки»*. І якщо ці цілком реальні образи не можуть перетнути умовну межу, яку окреслюють двері будинку, то вже у «Вполювати пересмішника» загрози мають силу проникнути всередину помешкання героя, до його думок та, навіть, тіла. Проте вони цього не роблять. Їм достатньо блукати навколо, лякаючи його примарними тінями дерев, стуками, звуками кроків, криками вигаданих птахів. Вони позбавляють героя не лише спокою, сну та відчуття захищеності, але й впевненості у власному існуванні, а також

існуванні світу в його означених межах. Ви могли б пережити те саме, якби стали спиною до глухої стіни та відчували на потилиці чийсь невідоме холодне дихання.

Герой у «Вполювати пересмішника» обмежений простором чотирьох стін, замкнений в них, наче у великій скрині чи труні (світовідчуття героя дійсно сповнене зіставленням себе з уже *мертвою істотою*), не знає, які небезпеки чатують на нього знадвору. Він не впевнений, що ці небезпеки взагалі існують. Проте йому достатньо знати те, що знає він. Щоправда, він не знає нічого. Нічого про світ, нічого про те, що відбувається, нічого про цю кімнату, у якій він ув'язнений, нічого про себе самого. Зрештою, і сам читач про героя анічогісінько не знає (неспойлер: і не дізнається). І все це створює незрозумілу тривогу, викликаючи тахікардію й аритмію — як сердечну, так і текстову. З одного боку ми бачимо незв'язний потік свідомості, переливання образів і фраз, закручування лінгвістичної спіралі, стиснення пружини метафори, яка, як і рушниця, точно вистрілить. З іншого боку — чітко структуровані та послідовні сюжетні частини, у яких наратор доволі спокійно та зосереджено переказує події, пов'язує їх між собою, вибудовуючи оповідь. Проте після цього оповідь одразу звертає від спокою до занепокоєння, від емоційної відстороненості до тривоги та, подекуди, паніки. Чи, точніше, панічної атаки.

У «Вполювати пересмішника» немає початку, як і немає кінця. Роман ніби починається із середини, на цій середині закінчується, зациклюється і застрягає у цьому нескінченному циклі. Цю історію неможливо заспойлерити, як і будь-яку інтелектуальну (читай: елітарну) річ. Через густоконцентровану емоційну складову прочитати одним махом «Вполювати пересмішника» вкрай важко. Постійно необхідна перезарядка, перепочинок від цього важкого, навіть в'язкого, тексту. Цей роман, безперечно, необхідно відчувати, а не розуміти, в його особливу атмосферу необхідно поринути.

«Закрийте себе в комірчині. Розлийте по кімнаті кров, киньте на підлогу рушницю, залиште причинені вхідні двері, викличте поліцію. Поки правоохоронці їхатимуть, поки вони з'ясовуватимуть обставини пригоди,

поки ламатимуть двері комірчини — читайте роман. Тільки так ви зможете відчутти його атмосферу», — пише в інтерв'ю для одного з онлайн видань сам Євген Западня. Окрім цього коментаря, автор дає безліч ключів до розуміння роману в самому романі. Наприклад, історія в історії про чоловіка, який понад усе хотів вполювати маленьку пташку — безневинного пересмішника. Метафору полювання на птаха можна перенести й на сам роман Западні. Щоправда, головний герой роману не мисливець, не жертва, і навіть не пташка, якої насправді немає.

Читання цієї книги — цілковите задоволення. Я доволі скептично ставлюся до закостенілих письменників, яких ось-ось і викарбують в мармурі або віділлють у бронзі (і тут йдеться не так про вік, адже Западня, швидше за все, автор середнього віку, а про творчий доробок і дискурс навколо творів та імені автора), проте новий роман Западні — це справді свіжий ковток повітря, чистий, насичений киснем. Можливо, це схоже на хвалебну оду, проте я не співаю дифіраμβів — прочитайте книгу Западні й ви самі усе збагнете.

Таємничість автора, його робота і життя у тіні (попри активне життя у соцмережах, де й дійсно інколи не збагнути, чи це один і той самий чоловік написав щойно опублікований пост і, до прикладу, книгу «Сім хвилин») додають нових барв цьому романові. У випадку «Вполювати пересмішника» я не поділяю думку багатьох літературознавців, яка мною періодично також висловлювалася, що з виходом книги автор має померти. Автор має жити, щоб жила книга, щоб книга заграла новими сенсами, зрештою, щоб книга відбулася у публічному просторі. Як би то абсурдно не звучало, адже Западня її не презентуватиме публічно.

Історія видання книги теж не менш цікава. Западня надіслав своєму видавцеві готовий роман під назвою «Вполювати пересмішника», але вже за кілька місяців після того, за словами головного редактора Андрія Грачевського, відкликав рукопис. Письменник мотивував це тим, що хотів «вичистити роман до блиску» (за контрактом із видавцем, наскільки мені відомо, Западня мав таку опцію — бути примхливим). Знову на своєму редакторському столі Гра-

чевський побачив рукопис лише за півтора року. Але це був зовсім інший текст. З попереднім його пов'язувала лише назва.

«Я одразу зрозумів, що це — бомба. Ні на що не схожий, свіжий, сміливий, раптовий, несподіваний, ніби вистрибує на тебе з абсолютної темряви, з якої він, до слова, сам цілковито зітканий. Тільки Западня міг написати таку проникливу історію, у якій, по суті, навіть немає історії у традиційному її розумінні. Цей роман — ніби випадковий постріл у груди», — говорить головний редактор видавництва «Грак» Андрій Грачевський.

Не можу оминати ту думку, що Западня крайніми оповіданнями та романом «Вполювати пересмішника» дійсно вийшов на новий рівень. Його сюжетні романи, особливо такі, як «Парад параної» і «Вишні та ціанід» викликають швидше інтелектуальну спрагу, ніж задоволення. Звісно, вони добре написані, доволі динамічні, тримають у напрузі, але їхні персонажі пласкі та нецікаві, а романам загалом бракує глибини. До речі, з'явилася новина (підтвердження чи спростування якої усі фанати Западні із нетерпінням чекають) про римейки усіх романів письменника. Щоправда, не зрозуміло у якому вигляді — чи це будуть відредаговані романи, чи наново переписані, як «Вполювати пересмішника».

Чи не кожен митець після довгих років роботи, прагнучи зберегти свій фірмовий стиль, стає пародією на самого себе. І лише небагатьом вдається подолати надзвуковий бар'єр свого образу, вирватися із полону кліше, віднайти свій оригінальний голос. Євген Западня, завдячуючи крайньому роману, належить саме до небагатьох. Автор дійсно зумів вполювати не лише читача, але й самого себе. Справжнього та нетривіального.

*Спеціально для сайту «Літературний універсум»
Марія Крилова,
літературна критикеса*

2

Голос робота

Я не чув власного голосу так давно, що вже і не пам'ятав чи мав колись його взагалі. Голос став для мене лише фізичним відчуттям, яке здавлювало горло тупим болем. Хрип із металевим призвуком, який виривався з гортані, коли я намагався заговорити до темряви чи порожнечі, не мав нічого спільного із людським голосом. Творення звуків стало для мене незрозумілою і марною справою. Голосові зв'язки — реліктом. Мое власне тіло не виробляло голосу, продукувало мовчання, зменшило кількість звуків, видобутих із надр легень. Зрештою, мої власні звуки більше мене не цікавили

Бодай якесь значення мали лише звуки знадвору. Вони надходили з різних частин Усесвіту, з різних джерел, із різною інтенсивністю. У шумі дощу я чув відгомін невідомого океану, а іноді — звук не налаштованої радіохвилі, яка не несла у собі нічого, жодного голосу, не виконувала свою функцію, марно снувала світом, нагадувала і повторювала собою смерть. У тому, як крижані горошини граду вистукували по бляшаному даху і підвіконню, я чув короткі слова, які мали для мене значення, проте їхнього значення зрозуміти мені не вдавалося. Напівтони вітру ховали в собі звіряче виття, зливалися із ним, резонували та врізалися у мої барабанні перетинки, змушуючи шкіру випускати на волю крижаних мурах. Іноді я чув море. Воно квилило мартинами, гуділо пароплавами, розмовляло стукотом підборів по портовій бруківці. Море на крилах приносили птахи й вішали його сушитися на дротах, даху будинку із білої цегли й дереві, що стовбичило за вікном. Я пам'ятав, як уже говорив це комусь. Але не пам'ятав за яких обставин та з якою інтонацією. Зрештою, інтонації теж зникли разом із голосом.

Звуки ніколи не змінювалися. Вони були тут із початку часів. У цьому Всесвіті, на цій планеті, у цій частині світу, в цьому будинку, в кімнаті, в самому кутку кімнати. Необов'язково розуміти природу звука, щоб чути його. Марним є знання, що звук — це коливання частинок середовища у вигляді хвиль. Звукові до цього знання байдуже. У газі, рідині чи у твердому тілі — звук може бути скрізь. Звук не потребує осмислення чи стороннього усвідомлення, звук не потребує реципієнта. Звук є звук. Звуки — це звуки. Вони були завжди. Постійно варіювалися, мігрували з одного боку цього темного будинку в інший. Ставали мотивами та рефренами, наче в довгій, майже нескінченній, симфонії. Вони завжди були тими самими звуками, які не давали мені жодної миті спокою, не залишали наодинці, не відпускали в обійми бажаної тиші.

Коли я затуляв вуха, аби нічого більше не чути, я чув власну кров. Вона текла так швидко, що я не зміг би її наздогнати, якби вона вирішила вирватися із полону мого тіла, знайшовши вихід у горлі чи зап'ястках. Можливо, це був би найкращий вихід для неї. Можливо, це був би ідеальний варіант фіналу для мене. Можливо, усе б могло скінчитися назавжди. Та і як усе може скінчитися інакше, ніж назавжди?

В усьому цьому незмінному божевіллі звуків одного разу, присягаюсь, я почув власний голос. Він з'явився раптово, пробився несміливо, влітаючись у монотонне гудіння двох уже двічі перегорілих і відремонтованих колонок. Він був слабкий і невизначний, нагадував струмінь повітря, який мляво просочується із пробитої цвяхом шини. Це був мій голос, проте і не мій водночас. Украдений голос, нахабно висмикнутий із моєї гортані, всунутий в інтершум мого безголосся. У цього голосу не було виразності, він бубонів і мимрив, приголосні тарахкотіли, голосні провалювалися у безодню шуму. Це були найогидніші звуки у світі.

Я достеменно не знав, звідки взявся цей голос. Можливо, я сам колись народив його десь на краю Галактики, і лише зараз, після стількох років мовчання, він повернувся до мене, мов світло давно згаслої зірки, освітивши своїм

мертвим сяйвом. Таким штучним і синтетичним. Таким знайомим, але і чужим водночас.

Спочатку я намагався усвідомити цей голос, відчутти його холод на дотик, пустити шкірою, не впускаючи його всередину себе, у своє тепле тіло. Голос не хотів бути усвідомленим, лився слабкими крижаними потоками, штрикав мене гострими колючками, не залишаючи ранчи бодай якихось слідів. З часом він не міцнішав і не слабшав, линув безперебійно, рівно й монотонно. Я лежав на підлозі, слухав його, бо не міг не слухати. Ледве розбирав слова та окремі звуки. Слова для мене не мали жодного значення. Слова вже давно втратили будь-яке значення.

Далі я намагався приручити цей голос. Він не давався, вислизав із пальців, продовжував сповнювати кімнату бутафорськими звуками. Я напружував голосові зв'язки, проте не міг спіймати ними цей голос. Біль охоплював усе тіло, мене кидало в жар, спазми видавлювали із мене усі життєві сили. Я лежав на підлозі, скручувався калачиком, катався, замотуючись у пошарпаній килим, напинав жили, трусився у конвульсіях. Голос продовжував звучати. Рівномірно і монотонно.

Потім я намагався прогнати цей голос. Я вимкнув колонки, але голос не зник. Продовжував струменіти, завдаючи мене ще більшого болю, ніж до того. Я схопив колонки та з усієї сили жбурнув їх у вікно. Звук розтрощеного скла розрізав мій слух. Колонки впали на землю, розлетілися на кілька шматків. Проте голос нікуди не зник, залишився у кімнаті, зачепившись за фіранки, просочився крізь стіни, вчепився у них зубами, мов цвіль. Я бив його кулаками, здираючи шкірку із кісточок, кров крапала на підлогу, залишалася на шпалерах, змішувалася із пліснявою голосу.

Я намагався знищити цей голос, заглушити його ударами власного серця, яке хотіло вистрибнути з грудей. Але голос лишався у кімнаті. Він не гучнішав і не ставав тихшим. Лишався тим самим фальшивим голосом, який увійшов до моєї кімнати чорт розбери скільки років тому. Я не міг спати — голос ставав моїми снами. Я бився головою об підлогу, аби знепритомніти — голос ставав моїми мареннями. Усе, що б я не робив, було намарне.